

KOGNITIO & CP-VAMMA

Tue lasta hahmottamiseen, muistiin, kieleen
tai toiminnanohjaukseen liittyvissä haasteissa

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	3
Mitä kognitiiviset toiminnot ovat?.....	4
Cp-oireyhtymä ja kognitiiviset vaikeudet	4
Tavallisia haasteita	5
Keskittyminen, tarkkaavaisuus ja pitkäjänteisyys.....	5
Muisti.....	6
Kommunikointi	7
Visuaalinen ja avaruudellinen hahmottaminen.....	8
Toiminnanohjaus.....	9
Miten lasta voi auttaa?.....	10
Tieto ja tuki oikeaan aikaan.....	11
Jokainen lapsi on yksilö.....	12
Lisätietoja	12

Alkuperäisen oppaan kirjoittajat: Barbro Lindquist, Åsa Korsfeldt, Lisa Engde, Robin Nabbing. Koonneet Linda Sandström, Elisabeth O'Regan ja Ann Alriksson-Schmidt, CP Sverige ja CPUP.

Esitteen sisältöä koskevat kysymykset (ruotsiksi tai englanniksi):

Ann Alriksson-Schmidt, ann.alriksson-schmidt@med.lu.se

Suomenkielinen versio: Ira Jeglinsky-Kankainen, ammattikorkeakoulu Arcada sekä Lissu Kiviniemi ja Päivi Ritvanen, Suomen CP-liitto ry.

Ota yhteyttä:

ira.jeglinsky-kankainen@arcada.fi, eeva-liisa.kiviniemi@cp-liitto.fi

KIIITOKSET

Kiitos CPUP ja CP Sverige hyvästä yhteistyöstä ja inspiroivasta materiaalista. Kiitos Helena Mäenpää, Satu Jämsä ja Annamari Tujulin suomenkielisen version kommentoinnista ja täydentämisestä.

Johdanto

Kun vanhemmat saavat kuulla lapsensa cp-oireyhtymästä, keskitytään usein ensin fyysisiin haasteisiin. Cp-oireyhtymän aiheuttanut aivovamma vaikuttaa kuitenkin usein myös lapsen kognitiivisiin eli tiedollisiin toimintoihin. Se ei tarkoita aina samaa kuin että lapsella olisi kehitysvamma, vaan kapea-alaisia kognitiivisia vaikeuksia voi esiintyä älykkyydestä riippumatta.

Laaja-alaisempaa, moniin kognitiivisiin toimintoihin liittyvää kehitysviivettä tai kehitysvammaa todetaan runsaalla kolmasosalla lapsista, joilla on cp-vamma. Tällöin asioiden ymmärtäminen ja käytännön taitojen oppiminen etenee selkeästi ikätovereita hitaammin. Motoristen ja kognitiivisten vaikeuksien välillä ei ole selkeää yhteyttä.

Kognitiiviset vaikeudet saattavat olla niin lieviä, etteivät ne erityisemmin haittaa jokapäiväistä elämää. Toisaalta ne voivat vaikuttaa lapsen so-

siaaliseen kanssakäymiseen, koulunkäyntiin ja myöhemmin työuraan. Joillakin lapsilla on hyvin laaja-alaisia ongelmia, ja he tarvitsevat lähi-ihmisten ja ympäristön tukea koko elämänsä ajan.

Mitä kognitiiviset toiminnot ovat?

Kognitiiviset eli tiedolliset toiminnot ovat aivojen prosesseja, joiden avulla havaitsemme, tulkitsemme ja käsittelemme ympäristön viestejä. Niiden avulla ajattelemme, ratkaisemme ongelmia, ymmärrämme kieltä ja viestimme. Näissä toiminnoissa on suuria eroja ihmisten välillä. Jokaisella on omat vahvuutensa ja heikkoutensa eri alueilla.

Cp-oireyhtymä ja kognitiiviset vaikeudet

Joskus kognitiiviset vaikeudet voivat vaikuttaa lapsen ja hänen lähipiirinsä arkeen. Lapsen saatetaan suhtautua kielteisesti, jos hän unohtelee asioita tai hänellä on vaikeuksia keskittyä. Kun lapsi huomaa, ettei suoriudu yhtä hyvin kuin ikätoverinsa, hän voi kokea olevansa huonompi kuin muut.

Lapselta voi kulua asioiden tekemiseen runsaasti aikaa motoristen vaikeuksien vuoksi, mutta myös siksi, että lapsi prosessoi asioita mielessään hitaammin kuin muut. Tämän vuoksi lapsi kuluttaa enemmän energiaa, ja voi olla muita lapsia väsyneempi koulupäivän jälkeen.

Arkipäivään tulee sisältyä sopivasti kuormitusta sekä riittävästi lepoa. On hyvä ohjata lasta tekemään asioita tärkeysjärjestyksessä, jotta voimat riittävät. On tärkeää, että lapsi ymmärtää voimavaransa ja haasteensa sekä saa tukea sopivien toimintatapojen löytämiseen kotona ja koulussa.

Mitä paremmin vanhempana tunnet lapsesi kognitiiviset kyvyt, sitä paremmin pystyt tukemaan hänen kehitystään ja ymmärrät, mitä häneltä voi edellyttää.

Tavallisia haasteita

FREEPIK.COM

Keskittyminen, tarkkaavaisuus ja pitkäjänteisyys

Keskittymisvaikeudet ovat hyvin tavallisia lapsilla, joilla on cp-vamma. Ne voivat liittyä sekä ympäristötekijöihin että lapsen kykyyn keskittyä. Keskittymisvaikeudet korostuvat ympäristössä, jossa on paljon häiriötekijöitä, kuten päiväkotiryhmässä tai koululuokassa. Toisinaan lapsen voi olla vaikea pitää ajatuksensa koossa ja keskittyä silloinkin, kun ulkoisia häiriötekijöitä ei ole. Osa lapsista kuormittuu henkisesti, eli he väsyvät nopeasti eivätkä jaksaa suoriutua heille annetuista tehtävistä.

Tuet lasta parhaiten

- tarjoamalla lapselle rauhallisen ympäristön silloin, kun lapsi tekee keskittymistä vaativia tehtäviä
- tarjoamalla lapselle vaihtelevia tehtäviä
- antamalla lapselle mahdollisuuden pitää taukoja
- kertomalla selkeästi, milloin työskennellään ja milloin levätään, jolloin apuna voi käyttää esimerkiksi kuvitettua päiväohjelmaa.

Muisti

Cp-vamma vaikuttaa lähes aina työmuistiin eli kykyyn pitää tietoa mielessä lyhyen aikaa jonkin tehtävän suorittamista varten. Silloin voi olla vaikeaa painaa mieleen useita ohjeita samanaikaisesti tai muistaa ohje riittävän kauan tehtävän suorittamiseksi.

Koulussa on tärkeää, että

- lapselle annetaan yksi ohje kerrallaan ja varmistetaan, että hän ymmärtää ohjeen
- palautetta annetaan usein, jotta lapsi tietää toimivansa ohjeen mukaan eikä joudu tekemään jotain asiaa uudestaan ohjeiden unohtamisen takia
- ei kuluteta turhaan energiaa taulukoiden, mitta-, paino- ja pituusyksiköiden ulkoa opetteluun – erilaisia apukeinoja on tarjolla
- päivän kulusta kerrotaan lapselle selkeästi, jotta hänellä on turvallinen olo
- esitetään tärkeät asiat myös visuaalisesti, esimerkiksi kuvina. Tällöin lapsi voi itse nopeasti katsomalla varmistaa asian eikä joudu kysymään, jos jotain unohtuu.

Arjessa voi olla vaikeaa muistaa erilaisia sovittuja asioita, kuten että koulun jälkeen piti mennä kaverin luo, tai pitää mielessä, mihin riisui takin.

Kotona kannattaa

- käyttää lukujärjestystä, johon päivän asiat merkitään valmiiksi
- laittaa muistutuksia kännykkään
- pyrkiä noudattamaan samoja arkirutiineja joka päivä
- keskustella lapsen kanssa toimintatavoista. Voitte esimerkiksi sopia, että lapsi opettelee tarkistamaan kahteen kertaan, että läksykirjat ovat varmasti mukana koulusta lähtiessä.

Työmuistin ongelmat eivät välttämättä tarkoita ongelmia muissa muistitoiminnoissa.

Kommunikointi

Kommunikoinnin haasteet voivat liittyä sekä puheen tuottamiseen että ymmärtämiseen. Lapsella voi olla ongelmia puhemotoriikassa, kuten äänteiden muodostamisessa, sanojen löytymisessä tai kertovassa puheessa. Lapsella voi olla kielellisiä ymmärtämisen vaikeuksia muun muassa siksi, että hän ei ymmärrä tiettyjä sanoja tai monimutkaisempaa kieltä.

Joillakin lapsilla kielen ymmärtämisen ja tuottamisen prosessit ovat tavallista hitaampia. On tärkeää antaa lapselle aikaa miettiä ja sanoa asiansa keskeyttämättä häntä. Joskus kommunikoinnin tueksi tarvitaan vaihtoehtoisia tai täydentäviä keinoja, kuten kuvia.

Puheterapeutin apu on tärkeää monille lapsille, joilla on cp-vamma.

Visuaalinen ja avaruudellinen hahmottaminen

Hahmottaminen tarkoittaa havaitsemista eli kykyä tulkita ja luoda merkityksiä sille, mitä näemme, kuulemme ja tunnemme. Cp-oireyhtymään liittyy usein visuaalisen eli näönvaraisen hahmottamisen vaikeuksia. Ne eivät liity silmiin ja näkötoimintoihin, vaan aivot eivät pysty täysin tulkitsemaan sitä, mitä silmät näkevät. Tosin myös näkemisen vaikeuksia tai näkövammaisuutta voi esiintyä samanaikaisesti hahmottamisvaikeuksien kanssa.

Lapsella saattaa olla vaikeuksia ymmärtää kuvien sisältöä, tulkita kasvojen ilmeitä (etenkin vivahde-eroja) tai erottaa asioita liikkuvasta taustasta. Visuaalisen hahmottamisen vaikeudet voivat vaikuttaa välillisesti moniin toimintoihin. Ne voivat esimerkiksi vaikeuttaa lukemaan ja kirjoittamaan oppimista.

Lasta voi auttaa esimerkiksi seuraavilla tavoilla

- pidä lapsen ympäristö järjestyksessä ja siistinä niin, että kaikilla tavaroilla on oma paikkansa
- ohjeista lasta myös suullisesti
- tutustukaa uusiin paikkoihin etukäteen ja etsikää niistä sopivia kiintopisteitä.

Erityisesti spastiseen cp-vammaan liittyy usein avaruudellisen hahmottamisen vaikeuksia. Tällöin lapsella on ongelmia tilan käsittämisessä. Hänen on vaikea hahmottaa etäisyyksiä ja suuntia, liikkua ennestään tuntemattomassa ympäristössä, lukea karttaa tai hahmottaa liikkuvan kohteen nopeutta.

Pienillä lapsilla voi olla vaikeuksia pukea vaatteet oikein päin ja löytää etsimänsä tavarat muiden joukosta kaapeista ja laatikoista. Liikenteessä lapsen voi olla vaikea havaita, hidastaako suojatietä lähestyvä auto vauhtiaan vai ei.

Koulun liikuntatunneilla suuntien ja liikkeiden hahmottaminen voi olla hankalaa, ja käsityötunneilla kaavojen ja piirustusten ymmärtäminen saattaa olla hankalaa.

Matematiikassa esimerkiksi lukujen välisten suhteiden tai geometristen kuvioiden hahmottaminen voi olla vaikeaa. Kuvioiden ja kaavioiden ymmärtäminen voi olla työlästä.

Lasta voi tukea esimerkiksi seuraavilla tavoilla

- pyri varmistamaan, että sekä kotona ja koulussa kaikille tavaroille on oma paikkansa
- anna lapselle oma istumapaikka koulussa
- merkitse tarvittaessa laatikot ja hyllyt väreillä
- pyri tarjoamaan selkeitä oppimateriaaleja, joissa ei ole liikaa tekstiä yhdellä sivulla
- pohdi, miten lasta voi tukea erilaisin keinoin löytämään tavaransa.

Toiminnanohjaus

Toiminnanohjaus tarkoittaa psyykkisiä prosesseja, joiden avulla hahmotamme tilanteita, teemme suunnitelmia ja toimimme suunnitelmien mukaisesti. Monilla lapsilla, joilla on cp-vamma, on toiminnanohjauksen haasteita.

Sujuva toiminnanohjaus edellyttää hyvää työmuistia, kykyä muodostaa yleiskäsitys tilanteesta ja ajatella useaa asiaa samanaikaisesti, sekä kykyä valita ja säädellä omia ajatuksia ja mieltäjohteita.

Lapsella voi olla vaikeuksia siirtyä suunnitelmasta toimintaan. Tähän liittyy usein myös ajan hahmottamisen ongelmia. Lapsen voi esimerkiksi olla vaikea arvioida, miten kauan jonkin asian tekeminen kestää. Kellon tunteminen ja ajan hahmottaminen ovat eri asioita.

Vinkkejä toiminnanohjauksen tukemiseen:

- Käytä ajan mittaamiseen kellon sijasta niin sanottuja ajankäytön apuvälineitä, kuten puhelimen ajanlaskuria
- Käytä kalentereita, lukujärjestyksiä ja yhteenvetoja selkeiden, vaihe vaiheelta etenevien suunnitelmien laatimiseen
- Pyri luomaan kiinteitä rutiineja ja pidä niistä kiinni.

Miten lasta voi auttaa?

Kognitiivisten toimintojen ongelmat liittyvät usein toisiinsa. On tärkeää, että lapsi pääsee neuropsykologisiin tutkimuksiin, jotta voidaan selvittää eri osa-alueiden vahvuuksiin ja heikkouksiin vaikuttavia tekijöitä.

On suositeltavaa, että lapselle tehdään neuropsykologinen tutkimus viimeistään 5–6 vuoden iässä, ja tarvittaessa seurannassa myöhemmin. Tutkimukset on luontevaa toteuttaa lastenneurologian yksikössä osana lapsen terveydenhoitoa ja toimintakykyä tukevaa lääkinällistä kuntoutusta.

Lasta arvioidaan usein moniammatillisessa tiimissä esimerkiksi lastenneurologian yksikössä. Eri alojen ammattilaiset arvioivat ja tukevat lasta yksilöllisesti lapsen tarpeiden mukaan. Esimerkiksi toimintaterapeutilta tai erityisopettajalta saa tukea leikkiin ja koulunkäyntiin. Toimintaterapeutti auttaa myös arjen askareissa. Puheterapeutti arvioi kielellisiä ja kommunikaatioon liittyviä haasteita, ja fysioterapeutti auttaa selvittämään lapsen motorisia valmiuksia.

Muissa Pohjoismaissa on käytössä cp-oireyhtymän seurantaohjelma ja kansallinen laaturekisteri. Seurantaohjelmassa suositellaan neuropsykologista tutkimusta ainakin 5–6 vuoden ja 11–12 vuoden iässä. Tutkimus tehdään useimmiten kuntoutuksen yhteydessä mutta toisinaan myös koulussa.

Tutkimukseen voi sisältyä

- älykkyydestä
- hahmotuksesta
- toiminnanohjauksen arviointi
- arjessa toimimisen arviointi (esimerkiksi sopeutuminen muuttuviin tilanteisiin).

Suomessa laki velvoittaa moniammatilliseen yhteistyöhön lapsen edun takaamiseksi. Sekä varhaiskasvatukseen että koulun on toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa, jotta lapsi saa tarvitsemansa tuen. Perusopetuksessa erityisen tuen piiriin kuuluvan lapsen, jolla on cp-vamma, pedagogista selvitystä on aina täydennettävä neuropsykologisella tai lääketieteellisellä asiantuntijalausunnolla.

Tuki ja tieto oikeaan aikaan

Meillä on tapana vertailla itseämme muihin. Kun voimme tarjota lapselle ja hänen kanssaan toimiville oikeaa tietoa, vältymme väärinkäsityksiltä, jotka voivat vaikuttaa lapsen minäkuvaan ja itseluottamukseen.

Lapselle annettava tieto ja sen määrä on sopeutettava hänen kehitystasoonsa ja kypsyyteensä. Kun vanhemmat sekä päiväkodin ja koulun aikuiset tuntevat lapsen voimavarat ja haasteet, he pystyvät soveltamaan ympäristön ja oppimistilanteet niin, että ne tukevat lasta parhaalla mahdollisella tavalla.

Kun vanhemmat, kuntoutuksen ammattilaiset ja päiväkotit tai koulut tekevät yhteistyötä, lapsi saa parhaat mahdollisuudet kehittyä omien edellytystensä mukaisesti. On tärkeää muistaa, että lapsen kasvaessa hänen tarpeensaakin muuttuvat.

Lapsi tulee hyväksyä sellaisena kuin hän on. Lapsella on oikeus tehdä hänelle mielekkäitä asioita ja kehittyä niissä.

Jokainen lapsi on yksilö

Osa kognitiivisista vaikeuksista saattaa liittyä tiettyyn kehitysvaiheeseen, osa vaikuttaa tavalla tai toisella koko elämän ajan. Vaikka aivo-
vamma, joka aiheuttaa cp-oireyhtymään liittyvät kognitiiviset ja motoriset ongelmat, on pysyvä, jokainen lapsi on yksilö ja kehittyy omaa tahtiaan.

Lapsen lähellä olevat aikuiset ovat lapsen arjen parhaita asiantuntijoita. He havaitsevat helposti ne arjen haasteet, joihin on hyvä etsiä yhdessä ratkaisuja neuropsykologin tai muiden ammattilaisten kanssa.

Kannattaa etsiä tukea ja apuvälineitä sekä pohtia lapsen kanssa yhdessä sopivia toimintatapoja arkeen. Oikeilla apuvälineillä ja oikeanlaisella tuella on valtavan suuri merkitys!

Lisätietoja

Tämä tietopaketti tuotetaan esitteenä ja äänitiedostona amharan, arabian, darin, englannin, suomen, somalin ja ruotsin kielillä.

Äänitiedostot ovat kuunneltavissa ruotsiksi seuraavilla sivustoilla:

- www.cpun.se
- www.cpsverige.se

Lisätietoa cp-vammasta:

- cp-liitto.fi/cpvamma
- cp-liitto.fi/arkisujuu
- cp-liitto.fi/oppaat
- cpsverige.se

Suomen CP-liitto on valtakunnallinen vammais- ja erityisliikuntajärjestö. Kohderyhmäämme kuuluvat ihmiset, cp-vamma, mmc, hydrokefalia, normaalipaineinen hydrokefalia sekä heidän läheisensä. Kohderyhmäämme kuuluvat myös ihmiset, joilla on motorisen oppimisen vaikeus tai lievempiä motoriikan vaikeuksia.

